A KISLÁNYTÓL AZ AUTONÓM NŐIG

Lehetetlen feladatra vállalkoztam, amikor a címben megadott témát húsz percben szeretném elmondani. Ugyanis az, hogy mikor lesz a kislányból nő, az egyetlen mondatba belefér, mivel az első menses jelzi ezt a pillanatot. Ugyanakkor a nővé válás pszichés folyamata ennél sokkal hosszabb, bonyolultabb, és jóval lemarad a biológiai folyamattól. Ráadásul a címben még az is ott áll, hogy „autonóm" nő. Már pedig ennek a folyamatnak kifejtése, nem húsz percet, de talán húsz órát is igényelne.

A folyamat azzal is bonyolódik, hogy az autonóm nő előbb vagy utóbb választ magának egy társat, aki, ha férfinak született, nem sokat tud a nőkről. Ez az utóbbi tény a nővé válás folyamatában, mindenekelőtt a párkapcsolatban, számos konfliktust eredményez, nem egyszer a szexualitás miatt. Erről pedig nehéz beszélni, szaknyelven, latinul úgy mondjuk, hogy ez egy ciki téma, ezért igyekszem némi humorral ismertetni e folyamatot, aztán mindenki válogathat belőle: vagy azt, ami humoros, vagy azt, amin érdemes akár még holnap is elgondolkodni. Hát akkor vágjunk bele.

Életünk első néhány éve nagyobb nyomot hagy személyiségünkben, mint a tudatos tanítás és nevelés következő évtizede, mert ekkor alapozzuk meg nemi identitásunkat. Bár a pszichoszexuális identitás kialakulása már a születés pillanatában megkezdődik, a jelentős szakasz a 18-36 hónapok közé esik.

Ekkor ismeri fel a gyermek a nemek közti különbséget, és kezdi önmagát fiúként-leányként definiálni. A kislány felismeri, hogy ő és az anya azonos nemhez tartoznak, és megkezdődik az anyával való identifikáció.

A kislány számára az anya fontos mintává válik, mivel az anyai viselkedés segíti a nemre jellemző tulajdonságok megismerését. Azonban az elkerülhetetlen csalódások, amelyek sajnos együtt járnak a neveléssel, azt eredményez*het*ik, hogy az anya átmenetileg elveszíti szignifikanciáját, és a kisleány apát idealizáló magatartása felerősödik, mivel a csalódásokért az apától várja a vigaszt.

Ezt a vigaszt a kislány máris „nőies eszközökkel” igyekszik megszerezni. Próbálgatja, hogy mennyire képes az anyától látott módon elérni, hogy az apa számára *is* fontos legyen. Ösztönös célja női identitásának megalapozása, számára az apai válasz annál fontosabbá válik, minél kevésbé volt képes az anya a kislány nőiségének megerősítésére. Az apa pedig a kislányban találja meg azt a feltétel nélküli szeretetet, amely más, mint a feleségé. Ez a picinyke nő, aki őt idealizálja, olyan, de mégis más, mint a (követelődző, csalódáskeltő, vagy haragos) házastárs: feltétel nélküli szeretetet képes adni, nem illeti az apát szemrehányásokkal, és nem kelt benne tudattalan félelmeket sem.

Az apa szemében megcsillanó tekintet pedig megtanítja a kislányt arra, hogy megfeleljen annak az ideális nő-képnek, ami az apa fantáziájában kialakult, de azt is megérzi, hogy az anya mennyiben nem tud ennek a képnek megfelelni. A helyzet azonban magában rejt egy csapdát: az apa beterelgetheti leányát egy „pót-feleség” szerepbe, amelyből az anya irányába való visszaút lezárul.

A lányos apukák saját, gyermeki komplexusaikat gyakran újra-inszcenálják. A serdülő leány észleli az apa non-verbális üzeneteit: „legyél olyan, mint amilyennek látni szeretnélek téged”, és ez párhuzamos egy másik csatornán át érkező üzenettel: „maradj mindig az én imádott kislányom!” A leány útját az autonóm nőiség felé ez drámai küzdelemmé alakíthatja, amelyben a két fél megküzd egymással. És most térjünk át arra, hogy a felnövekvő kislány hogyan válhat kapcsolataiban autonóm nővé?
Ha a gyermekkori csalódásokat nem sikerült feldolgozni, úgy a pár mindkét tagja magával hozza infantilis kudarcait.

A nő azt, hogy leányként nem tudta kiváltani az apai elismerést, a férfi pedig azt, hogy fiúként nem volt képes az anyáról leválni, önállósulni. Ez a gyermeki emlék fokozatosan eluralhatja mindkettejük tudattalanját. Ez az oka annak, hogy a nő folyamatosan igyekszik fenntartani párjának elismerését és sóvárgását, ha pedig ez nem jár eredménnyel, úgy feltámad benne a gyermekkori féltékenység a többi nő iránt.

Ezt a féltékenységet a férfi visszahúzódó viselkedése még azzal a nehezteléssel is fokozhatja, amely kialakult benne féltékeny párja iránt, és aki fantáziájában felveszi egy szigorú anya képét. Így a nő egy féltékeny „pótanya” szerepébe kerülhet, akinek az a feladata, hogy gondoskodjon fiáról, aki viszont nem tűri, hogy a gondoskodásnak feltételei vannak. A férfi mindezt rávetíti párjára, és az anya iránti, gyermekkorában tiltott szemrehányásokat most végre elmondhatja − a feleségének. Ugyanis tudattalanjában még mindig ott lapul az emlék, hogy igyekeznie kellett kiszabadulni a függő gyermeki helyzetből, és a világért se hagyjon egy nőt fölénybe kerülni. De amikor a férfi távolodni igyekszik, a nő ebbe szinte belepusztul; ha pedig a nő azt teszteli, hogy vajon a férfi valóban szereti őt, akkor meg a férfi érzi magát csapdában. A szerelem kezdetén, a szimbiotikus periódusban mindezt elfedik az érzelmek, de a szimbiózison ugyanúgy lazítani kell, ahogyan ezt a gyermekkori, legelső kapcsolatban mind a kislánnyal, mind a kisfiúval megtörtént. Ha ezt az egyik fél nem vállalja, úgy a szimbiózis egyoldalúan fennmarad, és az autonóm személyiség nem jöhet létre.

A kamaszlány már régóta vágyakozott egy „igazi”, felnőtt kapcsolatra, olyanra, ami más, mint amilyen az apa-leány kapcsolat volt. Már nem a fehér lovon érkező királyfit várja, hanem egy fiút, aki közeledésével, érzelmével és vágyakozásával elhozza számára élete nagy élményét, az első szerelmet, a női önbizalmat, hogy önmagát végre identitását létrehozó vonzó nőként élhesse meg.
A nő szerelmi élményének milyenségét szüleivel való egykori kapcsolata tudattalanul befolyásolja aszerint, hogy párjában egy jó, vagy egy rossz szülő képmását véli felfedezni. Fantáziájában „jó szülővé” válik az a férfi, aki minden tekintetben elfogadja őt. A távolságot tartó férfi felidézheti benne a gyermekkori szituációktól való szorongást, amikor félnie kellett, hogy szülei elhagyják őt, mondjuk, hogy moziba

mentek, vagy lekapcsolták a TV-t és átmentek a hálószobájukba. Ezért van, hogy ha a párkapcsolatban a férfi érzelme vagy gyengédsége csökken, a nőben felbukkanhatnak ezek az egykori elhagyásos fantáziák. A nőnél az a férfi lesz sikeres, aki verbális és meta-szinten egyaránt képes érzékeltetni, hogy szereti és becsüli őt, de túl ezen a nő teste is vágyat ébreszt benne.

Az esti szeretkezés sikere függ a nappal lezajlott interakcióktól. A feleség néha kénytelen uralkodni önmagán, hogy a férj egész napos negatív viselkedése estére ne idézze fel benne a szüleire emlékeztető, egykor oly frusztráló gyermekkori fantáziákat.

Ilyenkor a negatív interakciók jóvátételére a férfi lenne hivatott, ha azonban erre nem képes, úgy a nő számára a férfi szexuális közeledése erőszaknak tűnik, amire elutasítással, vagy közönyös tűréssel válaszol. A nő szexuális örömének az feltétele, hogy partnerében a „jó szülő” imázsát találja meg, aki nemcsak elvárásokat támaszt, de képes adni is: érzelmet, biztonságot és testi örömet egyaránt. Hogy önmagát meggyőzze arról, hogy a tegnapi (tegnapelőtti) egész napos rossz élmény csak egy félreértés volt, és nem fog többé megismétlődni, a nő ismét és újfent megkérdi párjától: azért ugye szeretsz engem? – De az, ami a nőt megnyugtatja, a férfi számára veszélyt jelent: számára a nő kérdése bekebelező kísérlet, és éppen ez az, ami az önálló férfivá válás útján számára a legnagyobb veszélyt jelentette. A férfi fél ettől, néha az ágyban is, ahol a bekebelezés valóban megtörténik. Míg a férfi igyekszik menekülni a vélt szimbiózisból, a nő minden erejével igyekszik azt fenntartani. Így aztán a párkapcsolat mindkét tagja fokozatosan visszajut a gyermekkori kiszolgáltatottság hangulatába, és idővel

azt éli meg, hogy éppen azt nem kapta meg a másiktól, amire vágyakozott. A mindennapos konfliktus egyre gyakrabban jelenik meg, végül jelen lesz az ágyban is, amely már nem a boldogság fészke, hanem a pokol tornáca. De tegyünk egy rövid kitérőt, és szánjunk néhány szót a férfira, akiben homlokáig belenőtt a kisgyerek, és aki a világért sem hagyja magát elzavarni. De miért van ez így...?

Azért, mert a férfi életében az első nő az anya, és ebből a kapcsolatból érkezik élete első, felnőtt szerelmébe, de még mindig cipeli magával az első nő iránti ambivalenciáját: az anya iránti szeretetét, és az anyától való félelmét. Gyermekkorában az anya omnipotens lény volt, akit a fiú imádott, de ki volt szolgáltatva szeretetének és a haragjának, most viszont nem veszi észre, hogy minden megváltozott: felnőtt, most már férfiként kell viselkedni.

A nővel való első kapcsolata olyan szerelmet jelent, amelyben már a szex is lehetséges. Naivan azt hiszi, hogy a kamaszkorában tiltott fantáziáit és vágyait most végre kielégítheti, de közben attól szorong, hogy a nő ugyanúgy hatalmában tarthatja, mint ahogyan ezt annak idején az anyja tette.

És ahogyan anyja iránti érzelmét rejtegette, úgy kezdi ezt kapcsolatában is megtenni: kommunikációjában az érzelmek egyre szegényesebb formában lesznek jelen. A nő ilyenkor azt éli meg, hogy csak a teste váltott ki sóvárgást ahelyett, hogy a vágyakozás tárgya nőisége, egész személyisége lenne. A férfi érzelmeinek megnyilvánulása helyébe a nő birtoklása lép: nemcsak igyekszik kikerülni a nő uralma alól, de fölénybe akar kerülni, nehogy függőségben érezze magát. És hogy ebből a függő viszonyból kikerüljön, keres magának valamilyen, a házon kívüli önálló tennivalót: focit, haverokat, horgászatot – és végül egy külső kapcsolatot, ahol végre autonóm férfinak érezheti magát.

Az a férfi, aki tudattalanul még mindig az anyai hatalom fogságában érzi magát, szorongva észleli, hogy megjelent az impotencia réme. Ez tudattalanjának közlése, amely azt kommunikálja, hogy megint csak teljesíteni kell egy nő elvárását: örömet kell nyújtani, szexuális kielégülést kell biztosítani.

Az a férfi, aki nem képes partneréből örömet kiváltani, és ezzel győzelmet aratni felette, úgy érzi, hogy ismét elveszítette csatáját az „anyával” szemben, és tehetetlen, értéktelen kisfiúként éli meg önmagát. A szexualitás az, ahol a férfi a legfájóbb vereséget szenvedi el, mert tudattalanjában a szexuális aktusban nyújtott teljesítmény szoros kapcsolatban van azzal a győzelemmel, amit az anyával küzdött harcban, kamaszkorában kivívott magának. A nő számára pedig a frigiditás az az egyetlen lehetőség, amivel győzelmet arathat a férfi felett, aki tárgyként kezeli őt, nappal elvárja, hogy anyaként ellássa őt, de amikor este hazatér, otthon őt már a végzet asszonya várja csábítóan, tárt karokkal, és lehetőleg csipkés fehérneműben.

Így kezdődik a férfi és a nő közötti küzdelem, amely a legjobb párkapcsolatban is előfordul. Nem az a jó kapcsolat, ahol nincsen harc, ezt unalmas kapcsolatnak nevezzük. A legjobb kapcsolatban is jelen van a küzdelem, de azt meg lehet beszélni, és ezzel a hibákat ki lehet javítani. Ezt a küzdelmet a gyermekkori homokozóból hozzuk magunkkal, amikor a kislapátért csak azért verekedtünk, hogy fiúként bizonyítsuk erőnket és hatalmunkat a lányok felett, a lány pedig elővette női fegyvertárból a sértődött, dacos, és bosszúálló nő jelmezét. De minek is ez a hatalmi harc?

A férfinak csak annyi hatalma lehet a nő felett, amennyit a nő engedélyez neki, Az, hogy a szeretkezés a férfi számára ne a nő kisajátítását jelentse, a nő számára pedig nem a férfi megalázását, ez a kölcsönös szerelem biztos alapköve. Ezért a szexualitás rendbetétele csak akkor lehetséges, ha a megoldás túlmutat az ágyon.

Mindkét félnek feladata, hogy a másikban ne az örömet akadályozó tényezőt lássa, hanem örömének társát, megvalósítóját. A félresikerült szexuális aktus a gyermekkor óta perzisztáló, tudattalan fantáziák hatását tükrözi. Ez a partnert – szimbolikusan szólva – „rossz szülővé" alakítja, olyanná, aki tiltja az öröm átélését. Tudnunk kell: születésünkkor létező „tökéletlenségünk", a felnőttől való hosszas függőség párkapcsolatunkra is hatással lehet. Annak tudatosítása és átdolgozása, hogy ilyenkor csupán a régi szcénákat ismételgetjük, sok-sok drámai csatát tehet feleslegessé.

Köszönöm figyelmüket.

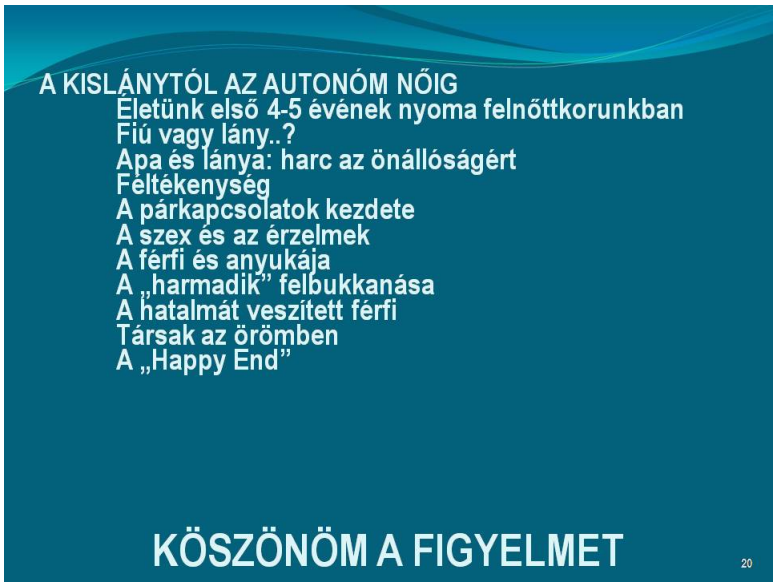

(Elhangzott az ELTE Jogi Kar nőnapi rendezvényén (2013. március)